

Karacan, E. ve Yılmaz, Ş. (2022). Covid-19 salgınının çalışan kadınların emeğine yansımaları. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 1-22.

ARAŞTIRMA | RESEARCH

Başvuru Tarihi: 07/02/2022
Kabul Tarihi: 09/04/2022

COVID-19 SALGINININ ÇALIŞAN KADINLARIN EMEĞİNE YANSIMALARI The Impacts of the Covid-19 Pandemic on the Labor of Working Women

Esin KARACAN*

Şule YILMAZ**

*Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü,
ekaracan@kocaeli.edu.tr 0000-0002-0613-2050

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı,
suleyilmaz888@gmail.com, 0000-0002-9799-3808.

ÖZ

Bu araştırmanın temel amacı Covid-19 salgın sürecinin çalışan kadınların emeği üzerindeki etkilerinin tespit edilmesidir. Nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji araştırma deseni kullanılan bu çalışma Türkiye'nin farklı şehirlerinden 10 kadın ile derinlemesine görüşme tekniği yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda, çalışan kadınların salgın sürecinde ücretli ve ücretsiz emek süreçlerinin tek bir vardiya haline dönüştüğü, ücretli işleri, ev içi emekleri ve bakım yüklerindeki artışla birlikte rol çatışması yaşadıkları, ücretsiz işlerin salgın sürecinde de çoğunlukla kadınlar tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları daha önceki literatür verileriyle ve yapılan diğer çalışmalarla karşılaştırılmış, cinsiyet eşitsizliğine dayalı toplumsal rollerin önlenmesi ve kadınların salgın sürecinde artan emek sorunlarının çözümü için gerekli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 salgını, toplumsal cinsiyet, rol çatışması, ev içi emek, kadın emeği

ABSTRACT

The main purpose of this research is to determine the effects of the Covid-19 pandemic period on the labor of working women in. This study, which used phenomenology research design, one of the qualitative research designs, was carried out through in-depth interview technique with 10 women from different cities of Turkey. Descriptive analysis method was used in the analysis of the data obtained as the result of the research. In light of the findings obtained from the interviews, it was determined that the paid and unpaid labor processes of women working turned into a single shift during the rife, they experienced role conflicts with the increase in paid jobs, domestic labor and caregiver burdens, and unpaid work was mostly carried out by women during the pandemic. The results of the

research were compared with previous literature data and the other studies, and necessary suggestions were made for the prevention of social roles based on gender inequality and the solution of the increasing labor problems of women during the rife period.

Keywords: *Covid-19 pandemic, gender, role conflict, domestic labor, woman's labor*

GİRİŞ

Kadın ve erkek cinsiyet ile ilişkilendirilen kavramlardır. Ancak toplumsal açıdan kadın olmak ve erkek olmak yalnızca biyolojik temellere dayandırılmayacak kadar kapsamlı olgulardır. Biyolojik temeller üzerine inşa edilen ve toplum tarafından meydana getirilen bu görkemli yapı toplumsal cinsiyet kavramıyla açıklanmaktadır. Simone de Beauvoir'ın 1949 yılında telaffuz ettiği "Kadın doğulmaz, kadın olunur." sözü ile cinsiyete ilişkin sonsuz soru işaretinin yolu açılmıştır. Bu sorularla başlayan süreç toplumsal cinsiyetin 1960 ve 1970'li yıllara geldiğinde kavramsal açıdan oluşmasını sağlamış ve bu kavram ilk defa 1972 yılında literatürde yer almıştır (Bora, 2011, s.37). Her iki cinsiyeti de kapsayan bu kavram bir yandan sosyal ilişkilere dair kapsamlı bir düzene işaret etmekte diğer yandan ise cinsiyete dayalı farklılıkların açıklanmasında biyolojiye katkı sunmak isterken cinsiyete dayalı tüm eşitsizlikleri meşru hale getirmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği farklı boyutlardaki iktidar ilişkilerinin neticesi olarak toplumun farklı cinsiyetlere yönelik algısından beslenmekte, kadınların en temel hak ve özgürlüklerinden yararlanmasını engelleyecek kadar ciddi boyutlara ulaşarak ve siyaset, eğitim, sağlık, çalışma yaşamı, ikili ilişkiler, ev hayatı, cinsel yaşam gibi pek çok alanda kadınların aleyhine sonuçlar yaratmaktadır (Şimşek, 2011, s.123; CEDAW, 2005). Toplumsal cinsiyet, cinsiyete dayalı eşitsizliklerin zeminini oluşturmanın yanı sıra sosyal yaşamda farklı cinsiyetlerden beklenen davranış ve tutumları beraberinde getirmektedir. Bu davranış ve tutumlar literatürde "Toplumsal Cinsiyet Rollerini" olarak yer almaktadır.

Tarihsel süreçte ele alındığında toplumsal cinsiyet temelli uygulamaların zaman içerisinde azaldığı görülürken yapılan detaylı araştırmalar doğrultusunda toplumsal cinsiyet rollerinin günümüzde de hüküm sürdüğü sadece farklı biçimlerde evrimleştiği saptanmıştır (Dökmen, 2004, s.3). Bu evrimleşmede şüphesiz ki en büyük rol sanayi devrimiyle birlikte değişen dünya ve kadının; sosyal, siyasal ve medeni haklarının artmasıyla iş hayatına atılımıdır. Kadınlar bu gelişmeyle artık sadece ev işlerinden sorumlu olan, çocuk dünyaya getirip çocukların bakımını üstlenen bireyler olmaktan sıyrılmaya başlamışlardır ve ev eksenli çalışmalarını kamusal alana taşınmıştır. Farklı sebeplerle ya da biçimlerde de olsa iş yaşamına giren kadınlar, nihayet birçok alanda başarılı olan, topluma fayda sağlayan fertlere dönüşmüştür. (Barutçugil, 2002, s.16). Çalışan nüfustaki kadın oranının artışıyla beraber artık evli ve çocuklu kadınlar da "geleneksel ev kadını" rolünü üstlerinden atmaya başlamışlardır.

Ne var ki yaşanan bu gelişmeler kadın emeğine dair sorunları ortadan kaldırmaya yetmemiş; ataerki tarafından normalleştirilen ve görünmeyen emek, kamusal alanla birlikte biçim değiştirmiştir. Üstelik kadınların çalışma yaşamındaki yeni rolü diğer rollerinden sıyrılmaya yol açmak yerine birden fazla rol üstlenmesine ve iyi bir eş, iyi bir anne, başarılı bir çalışan, güzel yemekler yapan ve ev içi emekle

sorumlu olan kişi rolüne sürüklenerek rol çatışması yaşamasına neden olmuştur (Greenhaus & Beutell, 1985, s.76-88).

Yaşanan bu rol çatışmasına ek olarak dünya genelinde etkili olan Covid-19 virüs salgınıyla birlikte kadınlar için durum daha da karmaşık bir hal almıştır. 2019 yılının sonunda ilk kez Çin'in Wuhan kentinde görülmeye başlayan Covid-19 virüsü kısa süre içerisinde dünya üzerindeki 210'dan fazla ülkede yayılım göstererek salgın haline gelmiş ve buna bağılı olarak Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından "pandemi" olarak ilan edilmiştir (Ornellas vd., 2020, s. 237). Türkiye'de ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020 tarihinde tespit edilmiştir. Avrupa'dan virüs bulaştığı belirlenen ve adı açıklanmayan bir Türk vatandaşı hastanede tecrit edilmiş, hastayla temas eden yakınları da gözlem altına alınmıştır (Karataş, 2020, s.5). Virüsün damlacık yoluyla veya solunum sekresyonları ile kontamine olmuş yüzeylerden ellere ve ellerden ağız, burun ve göze temas yoluyla bulaştığı bilinmekte olup bulaşma yollarının kolaylığı küresel bir salgın haline gelmesindeki başlıca etken olmuştur (Sancak, 2020, s.15). Onaylanmış Covid-19 vakaları bir aydan kısa bir sürede 10 kat artış göstermiştir (Ornellas vd., 2020, s.238; WHO, 2020). 17 Kasım 2021 itibariyle dünya üzerinde toplam 254.256. 432 onaylanmış vaka, 5.112.461 virüse bağılı ölüm tespit edilmiştir (WHO, 2021).

Yaşamı tehdit eden ve hızla yayılım gösteren Covid-19 virüs salgını ekonomi, sağlık, eğitim, sosyal yaşam gibi pek çok alanı etkilemiş, salgın kadınlar için baş edilmesi güç bir sürecin başlangıcı olmuştur. Covid-19 salgını nedeniyle, dünya genelinde gereken sağlık tedbirlerini almak ve sosyal izolasyonu sağlamak amacıyla birtakım kısıtlamalar uygulanmaya başlamıştır. Bu kısıtlamaların başında eğitime geçici süreyle ara verilmesi ve uzaktan eğitim sistemine geçiş uygulaması yer almaktadır. Dünyanın birçok ülkesindeki bu değişimle beraber, sürecin kısa olamayacağını da uzmanlar tarafından öngörülmesiyle birlikte; Türkiye'de de 16 Mart 2020 tarihinde, önce eğitime geçici süreyle ara verilmiş, daha sonra da uzaktan eğitim sistemine geçiş sağlanmıştır.

Sosyal izolasyonu sağlamak amacıyla gerçekleştirilen benzer bir diğer uygulama hem özel sektör hem de kamu sektöründe evden çalışma ve vardiyalı çalışma sistemlerine geçilmesi olmuştur. Bu değişimlerle birlikte ev içinde harcanan zaman artmış, emek piyasasında çalışan ve çalışmayan kadınların gündelik hayatı belirgin ölçüde değişmiştir. Çalışan kadınlar için ev içi emek ve ücretli işler tek bir vardiyaya dönüşmüş, teorik olarak olmasa da uygulama açısından tam anlamıyla iç içe geçmiştir (Alpar, 2020, s.179). Örneğin kadın ev içinde bir taraftan temizlik yaparken, diğer taraftan yemek hazırladığı esnada telefon veya bilgisayar aracılığıyla gelir getiren işini ve çocuğunun uzaktan eğitimiyle ilgili gidişatını gözlemlemek durumunda kalmıştır.

Ayrıca salgınla birlikte üretim faaliyetleri aksamaya uğramış ve buna bağılı olarak işten çıkarmalar, Türkiye'de olduğu gibi dünya genelinde de artış göstermiştir. Bu süreçte her ne kadar işten çıkarma ya

da ücretsiz izne ayırma gibi uygulamalar her iki cinsiyet için geçerli olsa da, çoğu işyerinde güvencesiz ve düşük ücretle çalışan, ikinci sınıf işçi olarak görülen kadınlar işten çıkarma aşamasında ilk gözden çıkarılanlar olmuştur ve kadınların işsizlik oranında artış meydana gelmiştir. Covid-19 salgınından bu yana Türkiye’de 867 bin kadın işgücünden çekilmiş ve kadın işgücü 9 milyon 729 bin (yüzde 8,2) oranında gerilemiştir (TÜİK, 2019-2020). Öte yandan salgının sağlık açısından oluşturduğu ciddi tehdit, hijyene dayalı sıkı tedbirlerin alınmasını gerekli kılmış ve kıyafetlerin havalandırılması, market poşetlerinin dezenfekte edilmesi, çocukların uzaktan eğitim süreçlerinin takibinin yapılması, aile büyüklerinin market vb. alışveriş ihtiyaçlarının karşılanması gibi zaman isteyen ev içi yeni sorumlulukların oluşmasına yol açmıştır.

Nisan 2020’de Birleşmiş Milletler tarafından sunulan “The Impact of COVID-19 on Women” başlıklı rapor, salgın süreci ve kadınların bakım veren rolü arasındaki korelasyonun anlaşılması açısından önemlidir. Rapora göre virüs salgını sebebiyle ücretsiz bakım yükü büyük oranda artmıştır. Okulların kapalı olması, evdeki yaşlı bireylerin bakıma yönelik gereksinimlerinin artması, özellikle kronik hastalığa sahip bireyler için salgının ciddi hayati riskler taşıması, sağlık hizmetlerine erişimin zorlaşması gibi faktörler bakım emeği yükünün artmasının başlıca sebepleri olarak gösterilmiştir (Işık, 2020, s.224). Üstelik salgın sürecinde çocuk bakım merkezlerinin, kreşlerin, okulların kapanmasıyla birlikte eşlerden biri çocuğun bakımı için işinden istifa etmek durumunda kalmış ve bu fedakârlığı gösteren genellikle kadınlar olmuştur. Tek ebeveynli aileler içinse durum salgın süreciyle birlikte çok daha güç bir hal almıştır.

Yapılan literatür incelemesinde konuya ilişkin araştırmalar devam ederken, salgının kadınlar üzerindeki etkileri ve ücretsiz emeğin salgın süreciyle birlikte yeniden biçimlenişini inceleyen benzer çalışmaların varlığına rastlanmış ve çalışmanın tartışma bölümünde bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Ancak salgının çalışan kadınların emeğine yansımalarını konu alan ve çalışan kadınların salgın sürecindeki çalışma koşullarına, bakım vermeye dayalı sorumluluklarına ve ev içi emeğin paylaşılmasına ilişkin deneyimlerini bir arada inceleyen çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle yapılan bu çalışmanın ilgili literatüre katkı sağlayacağı ve araştırmacılara salgın sürecinin çalışan kadınların emeğine yansımaları konusunda kapsamlı bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

AMAÇ

Yapılan bu çalışmada amaç; Covid-19 salgınının çalışan kadınların emek sürecini nasıl etkilediğinin ortaya konmasıdır. Bu doğrultuda salgın boyunca ücretsiz ev içi emek ve bakım emeğinin karşılanmasında çiftler arasındaki iş bölümü incelenmiştir.

YÖNTEM

Bu araştırma Covid-19 salgınının çalışan kadınların emek süreçlerini ne şekilde etkilediğinin detaylı bir şekilde incelenmesi ve çalışan kadınların bu süreçte yaşadıkları zorlukların birinci ağızdan yansıtılmasına yönelik nitel bir çalışmadır. “Nitel araştırma, yorumlayıcı yaklaşıma dayanır. Yapılandırılmamış gözlem, Yapılandırılmamış görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olgu ve olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.39)

Çalışmada fenomenoloji (olgu bilim) deseni kullanılmıştır. Farkında oldu-ğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanılması fenomenoloji deseni olarak adlandırılmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.72). Çalışan kadınların emek süreci hem ücretli emek hem de ev içi emek kavramları bağlamında ele alınmış ve derinlemesine araştırılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini çalışan kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde kolay ulaşılabilir örnekleme tekniği (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.45) kullanılmıştır. Nitel araştırmaların genelinde olduğu gibi bu araştırmada da temel amaç elde edilen bulgularla genel bir sonuca ulaşmak değil, mevcut sorunun derinden ve detaylı olarak incelenmesini sağlamaktır. Bu nedenle örneklem sayısının belirlenmesinde veri doygunluğu ilkesi esas alınmıştır. Örneklem Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan (Edirne, İzmir, Antalya, Muğla, İstanbul, Ankara, Trabzon, Ağrı, Adana, Kayseri) gönüllü 10 kadından oluşmaktadır.

Salgın sürecindeki söz konusu emek ve vardiya sorununun en büyük muhatapları evli ve çocuk sahibi kadınlar olduğundan örnekleme oluşturan 10 kadından 8'i evli; 8 evli kadının 6'sı çocuk sahibi olarak seçilmiştir. Kamu ve özel sektör çalışanları için ücretli işte çalışma koşulları ile süreleri farklılık gösterdiğinden ve farklı meslek grupları salgın sürecini farklı şekilde deneyimlediğinden, örneklem grubu üyelerinin farklı meslek elemanlarından oluşmasına özen gösterilmiş ve üyelerin yaş aralıkları 28-55 yaş ile sınırlı tutulmuştur. Aşağıda yer alan Tablo 1'de görüşmecilere ait sosyo-demografik bilgilere verilmiştir.

Tablo 1: Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Bilgileri

Görüşmeciler	Yaş	Meslek	Çalıştığı Sektör	Medeni Durum	Eşinin Mesleği	Çocuk Sayısı	Yaşanılan Şehir
S.	42	Öğretmen	Özel Sektör	Evli	Müdür Yardımcısı	Bir Çocuğu Var	Antalya
B.	28	İnşaat Mühendisi	Kamu Sektörü	Evli	Bilgisayar Mühendisi	Çocuğu Yok	Ankara
D.	32	Restoran İşletmecisi	Özel Sektör	Evli	Mimar	Çocuğu Yok	Trabzon
M.	49	Hemşire	Kamu Sektörü	Evli	Ziraat Mühendisi	Bir Çocuğu Var	Edirne
T.	55	Aşçı	Özel Sektör	Evli	Fabrikada İşçi	Bir Çocuğu var	Adana
M.	33	Öğretim Görevlisi	Kamu Sektörü	Evli	Akademisyen	Bir Çocuğu Var	İstanbul
E.	37	Fabrikada İşçi	Özel Sektör	Evli	Zabıta	Bir Çocuğu Var	Kayseri
T.	30	Psikolog	Özel Sektör	Bekâr	-	Çocuğu yok	İzmir
H.	29	Garson	Özel Sektör	Bekâr	-	Çocuğu yok	Ağrı
Y.	41	Bankacı	Özel Sektör	Evli	Mimar	Bir Çocuğu var	Muğla

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme, soruna dair yüzeysel bilgilerden ziyade bireylerin fikir ve deneyimleriyle ilgili bilgi sahibi olmak amacıyla kullanılan bir görüşme tekniğidir. Derinlemesine görüşmelerde küçük bir örneklem grubuyla çalışılarak ayrıntılı bilgilere ulaşmaya elde edilmeye çalışılır. Araştırmacının amacı, bireyin kendini rahat ve yalın ifade edebileceği bir ortam yaratmaktır (Kümbetoğlu, 2005, s.81).

Veri Toplama Süreci

Salgına bağlı izolasyon ve virüsün sağlık açısından oluşturduğu tehdit nedeniyle görüşmeler telefonda görüntülü konuşma aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 29.10.2021-5.11.2021 tarihlerinde, ortalama 30-45 dakika süreyle yapılmış olup açık uçlu sorular yardımıyla katılımcının deneyimlerini kendi düşünceleriyle anlatmasına olanak tanınmıştır.

Görüşme öncesinde çalışmanın aydınlatılmış onam formu mail yoluyla görüşmecilere gönderilmiş ve görüşme esnasında araştırmaya ilişkin bilgiler verilmiştir. Yapılan doğrudan alıntılarda katılımcıların gerçek isimlerinin gizli tutulacağına altı çizilmiştir. Görüşmeler esnasında veri kayıplarını önlemek amacıyla kayıt cihazı kullanılmıştır. Katılımcılara görüşmelerde kayıt cihazı kullanılacağı belirtilmiş, ancak yapılan görüşmelerin sonunda tutulan kayıtların katılımcılar tarafından dinlenebileceği, gerektiğinde kayıtlardaki görüşlerin isteğe bağlı olarak kısmen ya da tamamen çıkarılabileceği belirtilmiştir. Böylece kayıt cihazının katılımcılar üzerinde yaratabileceği olumsuzluklar önlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmadan elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde önceden belirlenen temalarla ve doğrudan alıntılara görüşmecilerin ifadelerini açık biçimde ortaya koymak amaçlanmaktadır. Böylece elde edilen veriler ilk olarak sistematik ve açık biçimde betimlenir, daha sonra ise yapılan betimlemeler açıklanıp yorumlanarak sonuca ulaşılır. (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.224).

Betimsel analiz aşamasında öncelikle gerçekleştirilen görüşmeler Microsoft Word paket programına aktarılmış ve transkripti yapılmıştır. Görüşmelerin transkripsiyonunun ardından görüşmecilerin ifadelerinde yeterince açık ve tutarlı olup olmadığı, araştırmaya ait önceden belirlenmiş temalar üzerinde durulup durulmadığı ve görüşmelerin eksiksiz alıntılanıp alıntılanmadığı irdelenmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular temalara uygun olarak üç başlık altında sınıflandırılmıştır.

Raporlaştırma esnasında birbirini destekler nitelikte alıntılar yapılarak bu alıntılar doğrultusunda temalar anlamlı bir şekilde açıklanmaya çalışılmış ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Doğrudan alıntı seçimi için “temaya uygunluk”, “açıklayıcılık” ve “çarpıcılık” ölçütleri dikkate alınmıştır. Alıntılar sunulurken katılımcıların gerçek isimleri gizli tutulmuş, katılımcılar isimlerinin baş harfleri ve parantez içinde belirtilen yaşları ile isimlendirilmiştir.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde çalışan kadınların salgın sürecindeki ücretli ve ücretsiz emeğe ilişkin deneyimlerini elde etmek amacıyla, Türkiye'nin farklı illerinde özel sektör ve kamu sektöründe çalışan kadınlarla gerçekleştirilen görüşmeler aktarılmıştır. Bulgular ise üç konu başlığı bağlamında sınıflandırılarak deşifre edilmiştir. Bunlar; salgın sürecinde kadınların çalışma koşulları, salgın sürecinde kadınların bakım veren rolü ve salgın sürecinde ev içi emeğin paylaşılmasıdır. Salgın sürecinde kadınların bakım veren rolüne dair bulgular, yalnızca çocuk sahibi olan ya da bir aile büyüğüne bakım hizmeti veren görüşmecilerden elde edilmiştir.

1. Salgın Sürecinde Kadınların Çalışma Koşulları

Salgın süreciyle birlikte sosyal izolasyonun sağlanması amacıyla hem özel sektör hem de kamu sektörü vardiyalı sistem, evden çalışma, esnek çalışma gibi çalışma biçimlerini uygulamaya başlamışlardır. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre bu çalışma biçimleri erkeklerin iş ve aile hayatında belirgin değişimler yaratmazken, kadınlar için rol çatışmaları ve gün boyu süren bütüncül bir vardiyayı beraberinde getirmiştir.

Özel bir okulda öğretmen olarak çalışan S. (42) uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte çok zor bir sürecin içine girdiğini, milli eğitime bağlı bir okulda müdür yardımcısı olarak çalışan eşinin ise kendisine nazaran bu süreci daha konforlu atlattığını ifade etmiştir.

“Evden çalışma sürecine geçişle birlikte en çok zorlanan meslek gruplarından biri olduğumuzu düşünüyorum. Önceden belirlenmiş saatleri olan dersleri gerçekleştirmek ev yaşamının getirdiği sorumluluklarla birlikte çok zorlayıcı hale geldi. Çocuğum da uzaktan eğitim aldığı ve molasında beslenmesi gerektiği için çok kez yemek yaparken bir yandan ders işlemek durumunda kaldım. Bu durumda derse gereken konsantrasyonu sağlamakta sıklıkla zorlandım. Eşim zaten ev işlerine hâkim olmadığından onun için süreç çok konforluydu.”

Belediyede inşaat mühendisi olarak çalışan B. (28) salgın boyunca vardiyalı sistemle ve esnek çalıştıklarını ifade etmiştir. Eşinin ise özel sektörde görev aldığını ve salgın boyunca evden çalıştığını eklemiştir. B. (28)'e göre vardiyalı çalışma süreci evden çalışmanın işyerinde çalışmayla kıyaslanamayacak kadar zorlayıcı olduğunu görmesinde etkili olmuştur.

“Salgının başında vardiya sistemine geçeceğim ve evde daha fazla zaman geçireceğim için kendimi şanslı hissetmiştim. Ancak evdeki yemek, temizlik gibi işler ve evde kalmaya bağlı olarak artan öğün ihtiyacı işlerimi aksatmama neden oldu. Evde olduğum zamanda aksattığım işlerimi telafi etmek adına iş yerine gittiğim günlerde daha fazla emek harcamam gerekti.”

Kendisine ait bir restoran işleten D. (32) salgın sürecinde sosyal izolasyonu sağlama amacıyla restoranların kapatılmasıyla birlikte hem maddi olarak hem de ruhsal anlamda çok zorlandığını ifade etmiştir.

“Restoranımın kapatılmasıyla birlikte işsiz bir şekilde evde olmak benim rutinimin çok dışında olduğundan oldukça zorlayıcı oldu. Maddi olarak gelirim olmadığından eşimin kazancıyla yetinmek durumunda kaldık.”

Hemşire olarak çalışan M. (49) salgın sürecinde yoğun mesailerle çalıştıklarını ve yüksek risk altında olduğu için ruhsal olarak çok yıprandığını belirtmiştir.

“Salgın boyunca defalarca kez istifa etmeyi düşündüm. Hem yoğun mesai koşullarında hem de risk altında çalışmak beni mental olarak en çok yıpratın şey oldu. Üstelik bakımını üstlendiğim yaşlı annemin ve küçük çocuğumun olması nedeniyle, süreç beni, mesleğim ve sevdiğim arasında seçim yapmaya zorladı. Zaman içerisinde kaygılarım azaldı ancak; işime yönelik motivasyonumu yüksek tutmakta hala zorlandığım anlar oluyor.”

Düğün, kutlama vb. gibi davetlerde aşçı olarak çalışan T. (55) salgın sürecinde organizasyonların iptal olmasıyla birlikte işsizlikle karşı karşıya kaldığını, engelli çocuğunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için apartman temizliği gibi gündelik işlerde çalıştığını ancak süreç boyunca maddi olarak çok zorlandığını ifade etmiştir.

“Salgın sürecinde düğün, nişan töreni vb. organizasyonların iptal olmasıyla birlikte hem engelli çocuğumun ihtiyaçlarını hem de kiramızı ödeyemeyecek noktaya geldik. Daha önce çalışmadığım apartman temizliği vb. gibi farklı işlerde çalışmak zorunda kaldım.”

Üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışan M. (33) salgında okulların uzaktan eğitime geçmesiyle birlikte, işinde de ilk yılı olması nedeniyle çok zorlandığını, işine alışmakta ve mesleki bilgi birikimi edinme, meslektaşlarının tecrübelerinden faydalanma, iş yerinde sosyalleşme anlamında güçlük çektiğini belirtmiştir. Diğer yandan evde kendisine düşkün olan çocuğuyla ilgilenmek ve ev işlerini halletmek zorunda olması büyük bir rol çatışması yaşamasına ve mesleki yeterlilik anlamında zaman zaman özgüven kaybı yaşamasına neden olmuştur.

“Uzun zamandır akademik kadro açığı oluşmasını bekliyordum. İşe başladığım yılda salgının başlaması beni çok tedirgin etti. Henüz iş arkadaşlarımla, öğrencilerimle birbirimize alışmadan kısa sürede uzaktan eğitim sistemine geçildi. Bu süreçte mesleki konsantrasyonum çocuğun bakımı ve ev işleri nedeniyle çok bozuldu. Genellikle ev halkı uyuduktan sonra geceleri çalışmaya özen gösterdim. Ancak hedeflediğim akademik çalışmaları gerçekleştirecek motivasyonu da çalışma ortamını da evde yakalayamadım.”

Kendisine ait kliniğinde çalışan ve bekâr olan psikolog T. (30) salgın sürecinde danışanlarının artmasını umduğunu ancak toplum genelinde yaşanan gelir düşüşü, geleceği öngörememe vb. nedenlerle devamlı danışanlarının bile randevuları iptal ettiğini belirtmiş, evinin ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını ve maddi kaygılar yaşadığını eklemiştir.

“Böyle toplumu olumsuz etkileyen hadiseler yaşandığında psikolojik desteğe olan ihtiyacın artması beklenmektedir. Ancak yaşanan gelir kayıpları, güvende hissetmeme, geleceği öngörememe gibi nedenlerle hali hazırdaki danışanlarımın dahi görüşmeleri aksattığı oldu. Yaşadığım gelir kaybına bağlı olarak aylarca kiramı ödemekte zorlandım ve sürecin gidişatını öngöremediğimden kaygı düzeyim yükseldi, umutsuzluğa kapıldım.”

Fabrikada işçi olarak çalışan E. (37) salgın boyunca hem kalabalık ortamda çalışması nedeniyle ve ailesinin sağlığı için endişelendiğine, hem de işini kaybetme korkusuyla karşı karşıya kaldığına değinmiştir.

“İnsan maalesef bu tür ciddi sağlık tehdidi içeren küresel bir sorun ile karşılaştığında ilk önce işini kaybetmekten korkuyor. Kendimden çok kızımın sağlığı için endişelendim, tedbirlere uymaya özen gösterdim. Ancak işten çıkarılma, ücretsiz izne ayırma ile karşı karşıya kalmak en büyük korkum oldu.”

Bankacı olarak çalışan Y. (41) bulunduğu çalışma ortamı dolayısıyla salgından etkilenmeme şansının olmadığını bildiğini ifade etmiş, buna bağlı olarak salgının başında iş yerine istemeyerek gittiğini

eklemiştir. Virüse yakalanıp ayakta atlattığını, sonrasında kaygılarının azaldığını, esnek çalışma ve evden çalışmanın kendisini çok zorladığını aile içi sorumlulukları nedeniyle işlerinin aksadığını belirtmiştir.

“Çalışma ortamım dolayısıyla virüse yakalanma ihtimalimin yüksek olduğunu biliyordum ve bu nedenle başta kaygılıydım. Ancak virüsü atlattıktan sonra izolasyonu sağlama amaçlı alınan önlemler benim aleyhime gibi hissetmeye başladığım. Evde olduğum günlerde bitmeyen ev işleri, bekleyen mesleki işlerim ve eğitim sürecini takip etmem gereken çocuğum... Her şey üstüme geldi. Kendimi kısa sürede işe gideceğim günleri ipe çekerken buldum.”

Garson olarak bir bistroda çalışan H. (29) işletmelerin kapatılmasıyla maddi olarak çöküntüye uğradığını ailesinden destek almak zorunda kaldığını belirtmiş ve kronik hastalıkları nedeniyle virüsün kendisi için ciddi tehdit oluşturduğunun ama çalışmak zorunda olduğunu vurgulamıştır.

“Çalıştığım bistronun kapatılmasıyla birlikte bir süre aile evine dönmek ve onlardan ekonomik yardım almak durumunda kaldım. Ailem bu süreçte işi bırakmam için devamlı baskı yaptı. Çünkü kronik hastalığa sahibim ve virüsü ağır atlatmam ya da atlatamamam çok olası görünüyor. Ancak şu an çalışmaya devam etmekteyim. İşimi ve ekonomik kazancın getirdiği özgürlüğü çok seviyorum. Evde geçirdiğim süreçte sürekli ev işlerine yardım etmek durumunda olmak ve işe yaramaz hissetmek benim için çok yorucuydu.”

Görüşmecilerin tümü salgın süreciyle birlikte hayata geçirilen yeni çalışma sistemlerinin verimli çalışma anlamında kendilerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Evden çalışmayla birlikte, ev içinde kendilerini bekleyen diğer sorumlulukların da artmasıyla rol çatışması yaşamış ve çalışma hayatları çok zorlu bir hal almıştır. Salgın nedeniyle geçici veya sürekli olarak iş kaybı yaşayan kadınlar da farklı iş kollarında çalışmak zorunda kalmışlar ve maddi sorunlar yaşamışlardır.

2. Salgın Sürecinde Kadınların Bakım Veren Rolü

Salgınla birlikte özellikle evli ve çocuk sahibi olan ya da bir aile büyüğüne bakım hizmeti veren kadınlar için zorlu bir süreç başlamıştır. Okul, kreş ve gündüz bakımevlerinin kapatılmasıyla birlikte çocuklar uzaktan eğitim almaya başlamış ve sıkı tedbirlerin özellikle çocukları kapsamaması nedeniyle salgın boyunca evde en çok vakit geçiren kesim olmuşlardır. Diğer yandan yaşlılar da virüsün yol açtığı sağlık tehdidi açısından riskli grupta yer aldıklarından, salgın boyunca uzun süre evden ayrılamamışlardır. Bu durum çalışma hayatı ve ev işleri arasında emek harcayan kadınlar için yeni ve zorlu bir mesainin başlangıcı olmuştur.

Öğretmen olarak görev yapan S. (42) salgın sürecinde hem evden çalışmanın hem de çocuğunun uzaktan eğitim almasının kendisini büyük bir çıkmaza soktuğunu ve günlük işlerini planlayamaz hale geldiğini ifade etmiştir.

“İşim gereği belirli saatler bilgisayarın başına oturup dersimi işlemek zorundaydım ancak aynı şey uzaktan eğitim alan çocuğum için de geçerliydi. Bu süreçte oğlumun ne eğitiminin takibini

yapabildim ne de bakımını yetiştirebildim. Çünkü çoğu kez o da ben de tüm gün bilgisayarın başında olmak zorundaydık. Eşim çocuğumuzun bakımı konusunda benim kadar ilgili değil, bu süreçte yardımcı olmak girişimde bulundu ancak yükümü hafiflettiğini söyleyemeyeceğim.”

Hemşire olarak çalışan M. (49) Covid-19 gerçeği ile her gün burun buruna çalıştığını, bu endişenin yanı sıra, bakımını üstlendiği yaşlı annesi ve çocuğu için kaygı duyduğunu ancak ikisiyle de her gün ilgilenmeye devam etmek zorunda olduğunu belirtmiştir.

“Bu süreç beni mental olarak çok yıprattı. Hastanede Covid-19 gerçeğiyle her gün burun buruna çalışmaya devam ederken en çok sevdiğime bulaştırma endişesi duydum. Çünkü yüksek riskli iki grubun üyesine bakım hizmeti vermeye mecburum. Annem yaşlılığa bağlı olarak yürümekte ve gündelik işlerini halletmekte zorlanıyor. Kendisinin alışverişi, banyosu, ev temizliği gibi her işle ilgilenmek durumundayım. Oğlum 11 yaşında ve uzaktan eğitiminin devamlı takip edilmesi gerekiyor. Bu süreçte uzun mesailerle çalıştığım için eşim boş zamanlarında oğlumuzla daha çok ilgilenmeye çalıştı.”

Aşçı olarak çalışan T. (55) salgından kısa bir süre sonra organizasyonların iptal olmasıyla işsiz kaldığını, bu süreçte özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin kapanmasıyla birlikte otizmli oğlu için de kaygılandığını zaten bir anne olarak zor olan bakım veren rolünün katlanarak arttığını ifade etmiştir.

“Salgın sürecinde gündelik işlerde çalışmak yorucuydu ancak beni asıl korkutan oğlumun kat ettiği yolun boşa gideceğine, eğitimindeki bu arayla gelişiminin aksayacağına dair şüphemdi. Oğlum için kendisi gibi engellere sahip çocuklarla bir araya gelmek çok faydalı oluyordu, onu mutlu ediyordu, gelişme gösteriyordu. Evde kalmaya başlamasıyla birlikte hırçınlaştı, mutsuzlaştı. Elimden geldiğince öğretmenleriyle irtibatta kalıp önerilerini uygulamaya çalıştım. Bu süreç her anne için zor oldu. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğa sahip bir annenin yaşadıklarını tahmin etmek zor olmasa gerek.”

Fabrikada işçi statüsünde çalışan E. (37) çocuğunun çok sosyal, dışa dönük bir çocuk olduğunu, bu yüzden evde kaldığı süreçte çok sıkıldığını sürekli ağlama krizleri yaşadığını ve derslerine önem vermeyi bıraktığını belirtmiştir.

“Kızım çok enerjik, arkadaş canlısıdır. Okula koşu koşu gidip enerjisini orada atardı hep. Salgın süreciyle birlikte çok mutsuz bir çocuğa dönüştü, derslerinden koptu, sürekli benimle oyun oynamak istiyor ve benden ilgi bekliyor. Bazen gece uyurken ağlayarak uykumdan uyandırıp oyun oynamaya, balkonda hava almaya zorluyor. Çok yoruldum, kızımı mutsuz görmek beni de üzüyor. Okullar yükümüzü ne kadar hafifletiyormuş meğer...”

Bankacı olarak çalışan Y. (41) salgın öncesinde çocuğuyla genelde kendisinin ilgilendiğini salgın süreciyle birlikte eşinin evde olduğu zamanlarda kendisine yardım etmek amacıyla çocuğunun bakımına yardımcı olduğunu, ancak bunun geçici bir durum olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.

“Salgın sürecinde ben eşime nazaran daha sık evdeydim. Ancak evden çalışmayla birlikte ev işleri ile çalışma hayatım birbirine girdi. Eşim çok zorlandığını gördüğü için boş zamanlarında çocuğun derslerinin takibiyle, beslenmesiyle kısmen ilgilenmeye çalıştı ancak bunun hayat boyu süreceğini hiç sanmıyorum.”

Öğretim görevlisi olarak çalışan M. (33) çocuğunun kendisine çok düşkün olduğunu salgın süreciyle birlikte eşyle çocuğunun yeni yeni yakınlaştığını belirtiyor.

“Çocuğum normalde bana çok düşkündür, her şeyi benden bekler, benimle yapmak ister. Ancak bu süreçte hem işime adapte olmaya çalışmak hem ev işleri hem de çocuk bakımı çok zor hale geldi. Eşim salgın sürecinde bu sorumluluğumu hafifletmekte geç olsa da rol oynadı diye düşünüyorum. Ama çocuğun bakım sorumluluğunda eşit görev almıyoruz.”

Yapılan görüşmeler doğrultusunda salgın süreciyle birlikte annelerin çocuklarına sundukları bakım hizmetlerinin arttığı bilgisi elde edilmiştir. Evde izole olmak çocuklar için ruhsal olarak zorlayıcı bir süreçtir. Bu durum ebeveynlerini de doğrudan etkilemektedir. Ancak annelerle babaların çocukların bu süreçteki bakım hizmetlerini ve ilgi ihtiyacını karşılamada eşit görev almadığı açıktır. Yapılan görüşmelerden çocukların beslenme vb. gibi ihtiyaçları ile ders takiplerinin genellikle anneleri tarafından gerçekleştirildiği, babaların yalnızca sınırlı saatlerde yardımcı rol oynadığı bilgisi elde edilmiştir. Salgın süreciyle birlikte yaşlıların bakımına yönelik sorumluluklarda artış göstermiş bakım hizmeti alan yaşlılar salgından önceki süreçte; mutfak alışverişi, yürüyüş, eczane alışverişi, sağlık kontrolü gibi işlerini kendi kendilerine karşılayabilseler bile, salgının oluşturduğu tehdit ve alınan önlemler nedeniyle her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için daha çok desteğe ihtiyaç duymuştur. Artan ihtiyaçlar da kadınların bakım vermeye dayalı sorumluluğunun artmasına yol açmıştır.

3. Salgın Sürecinde Ev İçi Emeğin Paylaşılması

Salgın süreciyle birlikte hem kadın hem de erkekler için evde geçirilen zaman artmıştır. Çalışma yaşamı çoğunlukla evden çalışma şeklinde yürütülürken, ev içinde gerçekleştirilmesi gereken işler çoğalmış, yeni sorumluluklar ortaya çıkmıştır. Covid-19 virüs salgınına bağlı olarak kıyafet ve yiyecek paketlerinin dezenfekte edilmesi, yemeklerin sürekli evde pişirilmesi, çocukların uzaktan eğitimlerinin, hijyen takibinin yapılması vb. gibi uzun zaman alan yeni işler ortaya çıkmıştır. Ancak salgın sürecinde de ev içi işlerin kadınların sorumluluğunda olduğu algısının devam ettiği, bu süreçte erkeklerin yalnızca öğünlerin aksamaması vb. amacıyla yardımcı olmak şeklinde girişimlerde buldukları saptanmıştır.

Öğretmen olarak görev yapan S. (42) salgın boyunca eşinin ev içi işlerle elinin yatkın olmadığı bahanesiyle ilgilenmediğini, yalnızca mutfak alışverişi yaptığını söylemiş, tek yardımının çocuğun dersleriyle ilgilenmek olduğuna değinmiştir.

“Eşim evliliğimiz boyunca çok az ev işi yapmıştır. Bir yandan çalışıyorum, bir yandan çocuk, diğer yandan artan öğünler... Kendisi bu süreçte evden çalışmanın çok konforlu olduğunu öne sürdü. Tabi ki ben aynı fikirde değilim, çünkü süreci eşit koşullarda geçirmedik.”

İnşaat mühendisi olarak çalışan B. (28) salgın sürecinde ev içi emeğin büyük oranda kendisinin sorumluluğunda olduğunu belirtmiş ve mesleki işlerinin bu nedenle aksadığının altını çizmiştir.

“Evden çalışmak benim için hayal ettiğim çok dışında bir süreçti. Eşim bu süreçte genellikle yemek yapmak, kahvaltı hazırlamak, çamaşırları asmak gibi yardımlarda bulundu. Ama yardımla sınırlı kaldı. Evin yükü büyük oranda benim omuzlarımdaydı.”

Restoran işletmecisi olarak çalışan D. (32) salgın öncesinde yoğun çalıştığından eşiyile ev işlerini bölüşme oranlarının daha adil olduğunu ancak salgında işletmelerin kapatılmasıyla beraber evin sorumluluğunun kendisine kaldığının altını çizmiştir.

“Salgın sürecinde işsiz kalmamla birlikte başlarda ev işleriyle oyalanmaya çalıştım. Ancak çok geçmeden evde zaten bu işleri benim yapmam gerekiyormuş gibi bir havanın estiğini sezdim ve son derece rahatsız olup dile getirmeme rağmen üzerime yapıştı bir kere. Eşim ev içi işler konusunda eskisi gibi paylaşımcı tavır takınmıyor, genellikle yorgun oluşunu bahane ediyor.”

Hemşire olarak çalışan M. (49) bu süreçte yoğun çalıştığı ve annesinin bakımıyla da ilgilendiği için çocuğunun dersleri ve beslenmesiyle daha çok eşinin ilgilendiğini belirtmiş ancak ev işlerinin kendi sorumluluğunda olmaya devam ettiğini eklemiştir.

“Salgın süreciyle birlikte çok yoğun bir çalışma temposuna girdim. Eşim bana nazaran evde daha çok vakit geçirdiğinden çocuğumuzun derslerinin takibi, beslenmesi ve yemek işlerini büyük oranda üstlendi. Ancak sürecin başından beri işten eve geldiğimde kirli tabaklar tezgâhta beni beklemekteydi. Ev işlerini üstlenmekten bilmeyişine sığınarak kaçındı.”

Asıl mesleği aşçılık olan ancak salgın sürecinde farklı gündelik işlerde çalışan T. (55) salgın öncesindeki süreçte de salgın boyunca da hem ev işlerinin hem de çocuğunun bakımının kendisinin sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir.

“Eşim iyidir, ilgili bir eş ve babadır ancak; tabağını dahi sofradan kaldırmaktan aciz bir adamdır. Evlenirken bunu biliyordum üzerinde durmadım. Gel gelelim artık erkekler de bu sorumluluğu üstleniyor. Zaman zaman sitem ediyorum, duymamış gibi yapıyor.”

Öğretim görevlisi M. (33) ev işleri konusunda salgın döneminde eşiyile güzel bir denge yakaladıklarını ancak akademik çalışmalarındaki düşüşe nazaran, meslektaşları olan eşinin çalışmalarını artırmasının bu dengenin çokta adil olmadığını düşünmesine yol açtığını aktarmıştır.

“Salgın öncesi dönemle kıyasladığımızda ev içindeki işlerin bölüşülmesi konusunda çok güzel bir denge yakaladığımızı söylemek mümkün. Ancak bu süreçte eşimin akademik çalışmalarına ayıracak vaktinin daha fazla olması, tam anlamıyla bir eşitliğin söz konusu olmadığını en net tezahürü bence. Çünkü eşim kendisinden istediğim işleri bitirip bilgisayarının başına geçtiğinde, ben genelde hala ev içi işlerle uğraşmaya devam ediyorum.”

Fabrikada işçi olarak çalışan E. (37) salgın sürecinde eşiyile ev işlerini paylaşmaya özen gösterdiklerini ancak bu hususta bir eşitliğin söz konusu olmadığını belirtmiştir.

“Bende çalıştığım için eşim elinden geldiği kadar yardımcı olmaya çalıştı. Ancak buna paylaşım demek ne kadar doğru bilemiyorum. Kızımız da bana daha düşkün olduğu için onun dersleriyle, yemeği ile bakımıyla ben ilgilendim. Eşim genellikle haftada 2-3 kez evi süpürdü, çamaşırları astı, makinedeki bulaşıkları yerleştirdi, balkon yıkamak gibi işleri yaptı.”

Bankacı olarak çalışan Y. (41) salgın sürecinde ev işlerinin büyük oranda kendisinin sorumluluğunda olduğunu belirtmiş; eşinin yoğun çalıştığını, evde olduğu zamanlarda dinlenip çocuklarına zaman ayırmayı tercih ettiğini eklemiştir.

“Benim için çok yorucu bir süreç oldu. Eşim bu süreçte daha yoğun çalıştı benim daha sık evde olmamı bahane göstererek evde karantinada olduğu günleri kendisi için tatil ilan etti. Çocukla ilgilenmesi bile benim yükümü hafifleticiydi ancak adil bir iş bölümünden söz etmem mümkün değil.”

Garson olarak çalışan ve normalde yalnız yaşadığı halde çalıştığı işletmenin kapatılmasıyla bir süre aile evine dönen H. (29) evde kendisinden iki yaş büyük abisi de olmasına karşılık bütün ev işlerinin kendisinden beklendiğini belirtmiştir.

“Aile evine dönmemle birlikte annemin ev içi işlerinin yardımcı haline geldim. Ne babam ne abim bu konuda annemle bana yönelik iş bölümünde bulunmadı.”

Psikolog olarak çalışan T. (30) uzun zamandır sevgilisiyle birlikte yaşadığını belirtmiş ve salgın sürecinde kendisiyle hemen hemen aynı yoğunlukta çalışan sevgilisinin kendisine ev içi işlerde yardımcı olmaya çalıştığını, ancak sorumluluğun genellikle kendisinde olduğunu ifade etmiştir.

“Neredeyse dört yıldır sevgilimle birlikte yaşıyorum. Salgından önceki dönemde de kendisi evin temizlenmesi, çamaşırların yıkanması, yemek hazırlanması gibi konularda bana yardım ederdi. Kendi aile evinde de ev içi emeğe yardım edermiş. Ancak ben onun yaptığı tüm işleri kendisiyle dönüşüm halinde yapmama rağmen; çöp atmak, ütü yapmak gibi bazı işler yalnızca benim sorumluluğumda.”

Yapılan görüşmeler doğrultusunda erkeklerin ev içi işlere salgın sürecinde de ya hiç yardım etmediği ya da yardım etmekle yetindikleri, ev içi emeğin büyük oranda kadınların sorumluluğunda olduğu, erkeklerin asgari miktardaki yardımlarını lütuf olarak sundukları, eşit bir iş bölümünden kaçındıkları görülmüştür. Küresel boyuttaki salgın süreci de cinsiyetler arası eşitsizliğin önlenmesinde etkili olmamış, toplumsal roller varlığını sürdürmeye ve ev içi emek kadına aitmiş gibi görülmeye devam etmiştir. Hemen her afette olduğu gibi salgının getirileri de en çok kadınların aleyhine olmuş; evdeki hijyene ve sağlıklı beslenmeye dayalı yeni işler, salgına ve maddiyata dair kaygılar, zamanlaması ev işleriyle çakışan mesleki işler, bakım sorumluluğu ile birlikte bu süreçteki vardiyaları bütüncül ve gün boyu süren bir hal almıştır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada Covid-19 salgınının çalışan kadınların emeği üzerindeki etkileri ve toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde salgın sürecinde ev içi emeğin bölüşülmesi incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler sonucunda salgın sürecinde kadınların kendi sağlıkları ve sevdiklerinin sağlıklarıyla ilgili endişe duyma ve işini kaybetme stresinin yanı sıra, çalışma hayatları ile sosyal yaşamlarındaki

sorumlulukların yeni çalışma sistemleri ile birlikte iç içe geçtiği, kadınların tam anlamıyla bir rol çatışmasının içine girdiği bilgisi elde edilmiştir. Evden çalışma ile birlikte kadınların ücretsiz emeği ile ücretli işleri gün boyu süren tek bir vardiyaya dönüşmüştür.

Salgın sürecinde fazla mesai yapanlar için durum daha da zorlayıcıdır. Salgın süreci boyunca şüphesiz en çok ve uzun saatler emek veren meslek grubu sağlık çalışanları olmuştur. Üstelik çalışma alanları dolayısıyla yüksek risk taşıdıklarından ve virüsün insan hayatı üzerindeki ciddi etkilerine direkt tanıklık ettiklerinden psikolojik olarak en çok etkilenen ve sevdiklerine yönelik kaygı duyan meslek elemanlarıdır (Arapcioğlu vd., 2021, s.89). ILO, dünya genelinde kadınların yüzde 58,2 oranıyla en çok hizmet sektöründe istihdam edildiklerini, eğitim ve sağlık sektörlerinde kadınların istihdam oranlarının erkeklerden fazla olduğunu açıklamıştır. Eğitim sektöründeki iş gücünün yüzde 61,8'inin, sağlık sektöründeki iş gücünün ise yüzde 70 'inin kadın olduğunu; 100 ülkeye ait verilere göre de vasıflı sağlık mesleklerinde çalışanların yüzde 72'sini kadınların oluşturduğunu belirtmiştir (ILO,2020). Dünya Sağlık Örgütü tarafından Nisan 2020'de yayımlanan, Türkiye'nin de içinde yer aldığı 191 ülkenin "2020 Hemşire Durum Raporu"nda ise hemşire işgücünün yüzde 80'ini kadınların oluşturduğu bildirilmiştir (Çelik,2020). Salgın boyunca hem yoğun mesailer yapan hem de ev içi emek veren ve çocuklarına ya da aile büyüklerine yönelik bakım hizmeti sunmak zorunda kalan sağlık çalışanı kadınlar için durum daha da karmaşık bir hal almıştır. Dünyada Avustralya, Fransa, Hollanda, Almanya gibi bazı ülkeler bu rol çatışmasını önlemek amacıyla salgın boyunca çocuk bakım hizmeti veren kurumları açık tutmuşlardır (Akkan ve Kesici, 2021, s. 2828; OECD, 2020).

Küresel boyuttaki salgın hem kamu sektörü hem de özel sektörde çalışan herkes için farklı çalışma sistemlerinin uygulandığı bir süreç olmuş, bu süreçte erkekler de evden çalışma ve esnek çalışma şeklinde çalışmaya başlamışlardır. Ne var ki yapılan görüşmeler doğrultusunda bu sürecin, erkekler için kadınlarıki gibi bitmek bilmeyen bir vardiyaya dönüşmediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Görüşmeler farklı eğitim düzeyleri, meslek grupları, yaş aralıkları ve farklı şehirlerde yaşayan kadınlarla gerçekleştirilmiştir. Bu farklılık görüşmecilerin eşleri için de geçerlidir. Bu değişkenler toplumsal cinsiyet rollerinin gerçekleştirilmesi hususunda tabii ki etkilidir. Ancak yapılan görüşmelerde bu değişkenlerle görüşmecilerin eşlerinin ev içi emeğe yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Görüşmeler ışığında eğitim düzeyi, yaş, meslek, yaşanan şehir fark etmeksizin ücretsiz emek ve bakım verme sorumluluğunun kadınlara ait olduğu algısının hâkim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira görüşmecilerin tamamı ev içinde gerçek bir iş bölümünün var olmadığını, erkeklerin ev içi emeğinin çocuğun bakımına ya da evdeki işlerin bazılarını yardımcıda bulunmakla sınırlı kaldığının ve zaten ağır olan sorumluluklarının salgınla birlikte daha da zorlaştığının altını çizmiştir.

İlgili konudaki benzer çalışma “Cinsiyet eşitsizliği daha da derinleşti” başlığı altında yayımlanan bir haberde Cambridge, Zürih ve Oxford Üniversiteleri’nden uzmanların 9-14 Nisan 2020 tarihleri arasında inceledikleri araştırmalarıdır. Söz konusu araştırmalar çalışan-çalışmayan ayrımı olmaksızın tüm kadınların salgın sürecinden olumsuz etkilendiğini ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın bu süreçte arttığını belirtmişlerdir (SKD, 2020).

Türkiye’de Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ) tarafından salgın sürecinin kadınların hayatını etkileyişine dair 81 ilden 1201 kadınla telefonla görüşme aracılığıyla yapılan; “Salgında Kadın Olmak” araştırmasının Eroğlu ve Gençay tarafından hazırlanan raporuna göre kadınların salgın döneminde en çok sağlık hizmetlerine erişim konusunda zorluk yaşadığı ve çoğunluğunun ruh sağlığında depresyon, anksiyete, somatik şikayetler gibi bozulmaların meydana geldiği tespit edilmiştir. Yoksulluk, ev içi emekteki değer kaybı, artış göstermiştir. Araştırmaya katılan kadınlar genel olarak “evde kal” çağrısı sebebiyle kendilerini yüzde 78 oranında güvende hissetseler de yüzde 66 oranında gelecekleri ile ilgili daha kaygılı hissettikleri ortaya çıkmıştır (Eroğlu ve Gençay, 2020).

UNDP Toplumsal Cinsiyet Bölge danışmanının da katkı sağladığı bir anket çalışmasına göre Covid-19 salgını Türkiye’de cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmiştir. Okulların kapatılması, çocuk, yaşlı ve hastaların bakım ihtiyaçlarının artması, tüketim maddelerine ve hizmetlere ulaşmadaki aksaklıklar sebebiyle kadınların yükü artmıştır. Ayrıca bu süreçte en çok iş kaybı yaşayanlar yine kadınlar olmuştur (Memiş ve İlkaracan, 2020, s.3).

Türkiye’de 32-68 yaş aralığındaki 13 kadınla yapılan bir başka araştırmaya göre ise; kadınların ev içi emeklerinin salgınla birlikte ortalama yüzde 60 oranında arttığı tespit edilmiştir (Metin vd., 2020, s. 202). Salgın sürecinde evden çalışmaya başlamış ya da işsiz kalmış çocuklu kadınlarda bu artış salgından önceki sürecin 5 katına kadar çıkmaktadır.

İlgili konudaki bir diğer araştırmada 9 kadınla yapılan görüşmelerde görüşmecilerin tamamı evden çalışma ya da esnek çalışmanın hem iş yüklerini artırdığını hem de sürecin oldukça zor olduğunu ifade etmişlerdir. Salgın sürecinde eşlerinin ev içindeki yardımlarının geçici olduğunu düşündüklerini eklemişlerdir. Görüşmeciler içinde özellikle okul çağında çocukları olanların, süreçten daha fazla etkilendiği saptanmıştır (Işık, 2020, s. 219-241).

Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlardan hareketle hem Dünya’da hem de Türkiye’de toplumsal cinsiyeti göz önünde bulunduran politikaların varlığına salgın öncesi dönemden daha çok ihtiyaç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Salgın boyunca özellikle Arjantin, Avustralya, Çin, Estonya, İtalya ve Büyük Britanya gibi ülkeler ev içi emeği ve çocuk bakımını destekleyici önlemler alan başlıca ülkelerdir (Akkan ve Kesici, 2021, s.2829; OECD, 2020). Bu ülkelerde ücretli izin hakkı, okul

ödemelerinden muaf tutulma, ev temelli eğitim, ödemelerin belirli süreyle dondurulması, alınan önlemlerin başlıcalarıdır. Arjantin, Şili, Ekvator, Dominik Cumhuriyeti ve Uruguay’ da nakdi destekler özellikle kadınların aile reisi olduğu haneler için öncelikli olarak gerçekleştirilmiştir (UNDP, 2020).

Öte yandan Arjantin salgın sürecinde toplumsal cinsiyeti göz önünde bulunduran politikalar üretme konusunda dünyaya örnek bir ülke olmuştur. Alınan 44 önlemden 26’sı toplumsal cinsiyet duyarlılığını göz önünde bulundurmuştur. Bu önlemlerden 8’i ekonomik güvence, 5’i ev içi karşılıksız emek ve 13’ü kadına yönelik şiddet kapsamında uygulamaya konulmuştur (UNDP, 2020).

Türkiye’deki salgın politikalarına bakıldığında ise toplumsal cinsiyet temelli politikaların çok kısıtlı olduğu saptanmıştır. Salgın sürecinde hükümetin uygulamalarının başında destek paketleri yer almıştır. Özellikle ihtiyaç sahibi olduğu belirlenen ailelere üç fazda dağıtılan nakdi destek ön plana çıkmıştır (Çimen, 2021, s.28). Yaşlıların yüksek risk grubunda olmasına ve sosyal izolasyonunun sağlanmasına yönelik olarak; alışveriş, nakit para çekme gibi ihtiyaçlarının kolluk kuvvetleri ve kamu görevlilerince karşılanması, bakım verme rolünün hafifletilmesini sağlayan uygulamaların başında yer almıştır (Gencer, 2020, s.38). Salgın sürecinin başında hamile, emziren, yaşlı ve engelli çalışanlara yönelik yaklaşık iki haftalık ücretli izin sağlanmış ancak bu izin yalnızca kamu çalışanlarıyla sınırlı tutulmuştur. Bazı belediyeler ilkokul çağında çocuğu olan anneye ücretli izin verirken İzmir Büyükşehir Belediyesi ise her iki ebeveyn de izin hakkı tanıyarak ebeveyn sorumluluklarında eşitliğin altını çizen bir karar almıştır. Bu süreçte kadınlara sağlanan nakit gelir destekleri de arttırılmıştır. Ayrıca yeni anne olan kadınlara yönelik ödenek artırılmıştır. Ticaret Bakanlığı salgının yol açtığı ekonomik hasarı hafifletmek için çalışan kadın kooperatiflerine bir hibe programı başlatmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’de toplumsal cinsiyeti göz önünde bulunduran bütüncül politikaların salgın öncesi dönemde olduğu gibi salgın sürecinde de yetersiz olduğunu ve kapsamlı bir bakış açısıyla geliştirilmediklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Covid-19 Salgını Küresel boyutta bir salgın olup dünyada; sağlık, eğitim, spor, çalışma yaşamı gibi her alanda alışılmış pek çok düzenin değişmesine yol açmıştır. Sağlık ve hijyen konusunda alınan tedbirler artmış, sokağa çıkma yasakları yaşanmış, çalışma koşulları değişim göstermiş, toplu etkinlikler dünyanın çoğu ülkesinde yasaklanmıştır. Salgın sürecinde “evde kal” çağrısı ile evde geçen sürenin artması kadınların ücretli ve ücretsiz emeğine dair yeni ve zorlu bir sürenin başlangıcı olmuştur. Kadınların salgın sürecinde erkeklerden farklı olarak yaşadıkları emek problemlerinin kaynağına indiğimizde ise toplumsal cinsiyete dayalı rol ve görev dağılımından izler bulunduğu tespit edilmiştir. Dünya genelinde bu rol ve görev dağılımına bağlı olarak ücretsiz ev içi emeğin ve bakım veren rolünün kadınların sorumluluğunda olduğu anlayışının süregeldiği bir kez daha görülmüştür.

Türkiye açısından baktığımızda da ev içi emeğin ve bakım hizmetlerinin kadının sorumluluğunda olduğunun en belirgin ispatı TÜİK'in 2014-2015 yılları arasında kadın ve erkeklerin zamanı kullanimlarına dair yaptığı istatistiksel çalışmadır. Yapılan çalışma sonucunda kadınların gündelik dilimde hane halkı ve aile bakımına erkeklerden beş kat daha fazla zaman ayırdıkları açıkça ortaya konmuştur (TÜİK, 2014-2015).

Salgın süreciyle birlikte çalışan kadınlar için ücretli ve ücretsiz emekleri iç içe geçerek bütüncül bir vardiyaya dönüşmüş, kadınların bitmek bilmeyen bir mesai döngüsü içine girmelerine yol açmıştır. Ev içi işlerde de erkekler yardımcı olmak amacıyla belirli sorumluklar alsalar da, kadınların yükleri erkeklere kıyasla artış göstermiştir. Tarihteki tüm kriz dönemlerinde olduğu gibi cinsiyete dayalı iş bölümündeki eşitsizlik daha da derinleşmiştir.

Çalışan kadınların çocuklarının bakımı için kreş, aile büyükleri, bakıcı/dadı, gündelikçi gibi aktörler kolaylaştırıcılık sağlarken; COVID-19 sürecinde kurumların kapatılması, aile büyüklerinin yüksek risk altında olması gibi unsurlar, çalışan annelerin yalnız başlarına ya da eşlerinin yardımlarıyla bu sürecin üstesinden gelmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. (Akbaş ve Dursun, 2020, s. 82).

Araştırmada görüşme sağlanan çalışan kadınlar salgından önceki dönemde çocukların bakımı ve ev içi emek konusunda destek aldıkları için ücretsiz emeğin sömürülmesine ilişkin daha az tecrübe sahibiyken, salgında bu desteklerin kısıtlanmasıyla birlikte farkındalıklarında artış gözlemlenmiştir. Ancak güçlü sosyal politikaların geliştirilmediği bu soruna ilişkin yalnızca kadınların farkındalığa ulaşması, sorunun çözümünü yetersiz kılacaktır. Özellikle Türkiye'de salgın sürecinde geliştirilen sosyal politikalar incelendiğinde genelleştirilmiş bir halk algısının ortaya atıldığı ve toplumdaki dezavantajlı grupların ihmal edildiği gözlemlenmektedir. Salgın sürecinde kadınların ve diğer dezavantajlı kesimin mağduriyetlerini giderecek, toplumsal cinsiyete ve ev içi emeğe duyarlı sosyal politikaların geliştirilerek yasalarla desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca yerel düzeyde pilot projelerle söz konusu politikaların uygulanabilirliklerinin değerlendirilmesi, sorunun tespiti ve çözüm önerilerine ilişkin akademik çalışmaların artırılması daha da gerekli hale gelmiştir. Medya da bu konuda üzerine düşeni yapmalı, salgın sürecinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin artışına dikkat çeken yayınları arttırmalıdır.

Diğer yandan sosyal hizmet hemen her kriz sürecinde olduğu gibi salgın sürecinde de önem arz eden bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hizmetin temel değerlerinden, hizmet ilkesi prensibi gereğince küresel salgın gibi kriz süreçleri, sosyal hizmetlere ve sosyal hizmet uzmanlarına olan gereksinimin daha çok arttığı dönemlerdir. Hem toplumun dezavantajlı kesimlerinin salgın sürecinden mümkün olduğunca az etkilenmesi ve mağduriyetlerinin giderilmesi hem de yeni mağduriyetlerin oluşmasının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Özellikle sosyal bilimlerin salgın sürecinde toplum tabanlı gerçekleştirilen uygulamalarının mevcut sosyal yapıya rehberlik etmesi, gerçekleştirilen politikaların toplumla uyum halinde olmasını sağlayacağından oldukça önemlidir. Salgın sürecinde sosyal hizmetlerin, kadınlar ve diğer dezavantajlı grupların gereksinimlerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilmesi son derece önemlidir. Sosyal hizmet uzmanlarının da güçlendirme yaklaşımını benimseyerek bu gereksinimlerin tespiti ile giderilmesine yönelik mikro, mezzo ve makro düzeyde çalışmalarda bulunması önem arz etmektedir. Devletin uygulayacağı sosyal politikalar da bu çalışmaları destekleyici nitelikte olmalıdır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulunun (Karar No:12, Tarih: 26/10/2021) yazılı izni alınmıştır. Araştırmanın yapılması hususunda etik ilkeler ve değerler gözetilerek; örnekleme oluşturan görüşmecilere hakları hatırlatılmış, çalışmanın aydınlatılmış onam formu e-posta aracılığıyla ulaştırılmış, araştırmaya gönüllü katılımın esas olduğu vurgulanmış ve sözlü onayları alınmıştır. Görüşmecilerden elde edilen verilerin gizliliğinin sağlanması hususunda her türlü önlem alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaşı, Z. ve Dursun C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Özel Alanına Kamusal Alanı Sığdırmaya Çalışan Anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (5), 82. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1128136> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 29.08.2021).
- Alpar Işık, B. (2020). Covid-19 Salgın Sürecinde Kadın ve Hane İçi Emeği. D. Demirbaşı & V. Bozkurt & S. Yorgun (Der.), *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* içinde (ss. 171-184). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Akkan, B. ve Kesici, Z. (2021). Covid-19 Salgını, İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizlikler Üzerine Bir İnceleme. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 71(4), 2813-2838. <https://calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-6948-9e655a35.pdf> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 15.11.2021).
- Arpacıoğlu, M., Baltacı, Z. ve Ünübol, B. (2021). Covid-19 Pandemisinde Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik, Covid Korkusu, Depresyon, Mesleki Doyum Düzeyleri ve İlişkili Faktörler. *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 46(1), 88-100. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1257678> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 17.11.2021).
- Barutçugil, İ. (2002). *İş Hayatında Kadın Yönetici*. İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Bora, A. (2011). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliđinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, Ş. S. (2020). Covid-19 Pandemi Süreci: Kadın Sağlık Çalışanlarının Durumu. <https://kockam.ku.edu.tr/covid-19-pandemi-sureci-kadin-saglik-calisanlarin-durumu-sevilay-senol-celik/> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 8. 9.2021).
- Çimen, H. (2021). Dünyayı Sarsan Pandemi (Covid-19) Sürecinde Türkiye’de Sosyal Yardımların Önemini Yeniden Düşünmek. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 22(2), 15-38. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1757547> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 12.11.2021).
- Dökmen, Z. (2004). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Eroğlu, D. ve Gençay H. (2020, Ekim). Salgında Kadın Olmak Araştırma Raporu. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2021-02/salginda-kadin-olmak-uzun-rapor-final.pdf> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 1.9.2021).
- Gencer, N. (2020). Covid-19 Sürecinde Yaşlı Olmak: 65 Yaş ve Üstü Vatandaşlar İçin Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı Üzerine Deđerlendirmeler ve Manevi Sosyal Hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 35-42. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1129682> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi:11.11.2021).
- Greenhaus, J. H. ve Beutell, N. J. (1985). Sources of Conflict Between Work and Family Roles. *The Academy of Management Review*, 10(1), 76-88.
- Işık, E. (2020). Covid-19 Salgını ve Kadın Emeği: Türkiye’de Kadın Deneyimleri. *Politik Ekonomik Kuram Dergisi*, 4(2), 219-241. <https://doi.org/10.30586/pek.816682> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 04.09.2021).
- International Labour Organization (ILO) (2020). Population, Labor Force Participation and Employment Statistics. <https://ilostat.ilo.org/data/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 14.11.2021).

- İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD) (2020, Mayıs 5). Cinsiyet Eşitsizliği Daha Da Derinleşti. <http://www.skdturkiye.org/esit-adimler/yakin-plan/cinsiyet-esitsizligi-daha-da-derinlesti> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 06. 11. 2021).
- Karataş, Z. (2020). Covid-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 3-15.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Memiş, E. ve İlkaracan İ. (2020) Covid-19 Küresel Salgın Sürecinde Türkiye’de Bakım Ekonomisi ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler. <https://www.stgm.org.tr/undp-raporu-pandemide-kadinlar-erkeklerin-4-kati-ucretsiz-yapti> (Erişim Tarihi: 15.11.2021).
- Ornellas, A., Engelbrecht, L. ve Atamtürk, E. (2020). The Fourfold Neoliberal Impact on Social Work and Why This Matters in Times of the Covid-19 Pandemic and Beyond. *Social Work/ Maatskaplike Werk*, 56(3), 235-249. <http://dx.doi.org/10.15270/52-2-854> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 17.11.2021).
- Öztürk, Y., Üstünelan, D. ve Metin, B. (2020). Pandemi Sürecinde Kadınların Ev İçindeki Deneyimleri ve Evde Kalmanın Duyguları. *Feminist Tahayyül Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 185-225. http://www.feministtahayyul.com/wp-content/uploads/2020/08/ft2_03.pdf adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 01.08.2021).
- Sancak, B. (2020). Covid-19’un Bulaşma Yolları. C. Çiçek (Der.), *Mikrobiyoloji ve Covid-19 içinde* (ss. 15-21). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Şimşek, H. (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119-126. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/53528> adresinden erişildi (Erişim Tarihi:10.09.2021).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (7. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014-2015). Zaman Kullanım İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 14.10.2021).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2019-2020). Hanehalkı İşgücü Araştırması. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Kasim-2020-37480> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 14.10.2021).
- United Nations Development (UNDP) (2020). COVID-19 Global Gender Response Tracker. <https://data.undp.org/gendertracker/> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 18.11.2021).
- World Health Organization (WHO) (2021). Coronavirus Dashboard. <https://covid19.who.int/> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 16.11.2021).